

„Nálunk kitartó propagandával terjesztették el a közvéleményben azt a dogmát, hogy aki konzervatív, vagy korlátolt, ostoba, vagy eladta magát.” (Fábián István)

Kollarits Krisztina: „Csetepaté” az irodalomban. Fábián István részvétele a második és harmadik nemzedék vitájában
Életünk, 2009. 3.sz. 50-57.

Fábián István (1903-61), szombathelyi születésű irodalomtörténész neve mára már szinte feledésbe merült. Róla szóló irodalmat alig találunk, írásai jó része csak régi folyóiratokban hozzáférhetőek. Igaz, a Szombathelyi tudós tanárok kötetben megjelent Tüskés Tibor-tanulmány kísérletet tesz pályájának áttekintésére, Köbölkúti Katalin pedig 1995-ben összeállította Fábián műveinek bibliográfiáját, illetve 2004-ben a Pannonia Kiadói Alapítvány gondozásában megjelent egy válogatás Fábián írásaiból Ízlés és irodalom címmel.¹ Pedig Fábián István a Szerb Antal, Halász Gábor esszéíró nemzedékének tagja volt, kritikusi pályájukat mindhárman a Nyugat ellenlapjaként indított Napkeletnél kezdték.

Gyermekkorát Szombathelyen töltötte, itt érettségizett le 1921-ben. A budapesti egyetem francia-magyar szakára iratkozott be. Eötvös-kollégista volt, az egyetemen Horváth János és Eckhardt Sándor tanítványa. 1925-26 során egy évet Párizsban tölt a Sorbonne-on, 1927-34-ig a gödöllői premontrei gimnázium, 1934-40-ig a mátyásföldi gimnázium tanára. Első cikke 1926-ban jelent meg a *Napkeletben Lalo esztétikája* címmel.² 1927-28 során a folyóirat szinte minden számában találunk tőle írást, igaz, kezdetben inkább csak a harmadrangú írók műkedvelő könyveinek bírálatát bízták rá, illetve olykor-olykor - mintegy felüdülésként- egy-egy francia szerző művéről is írhatott. Bár már ebben az évben is helyett kapott a lapban három jelentősebb tanulmánya: *Francia vélemények a mai német filozófiáról, A konzervatív Berzsenyi és A szkepticizmus* című.³ 1929-től helyzete a *Napkeletnél* megszilárdult. Erre utal, hogy ebben az évben többek között Eckhardt Sándor, Tolnai Vilmos és Farkas Gyula könyvét is neki adták bírálatra, holott mindhárman a *Napkelet* régi munkatársai voltak, s a főszerkesztő, Tormay Cécile mindig nagyon ügyelt arra, hogy a munkatársak könyveit csak megbízható és jó diplomáciai érzékkel rendelkező kritikusra bizzák. S ebben az évben jelent meg Fábián két jelentősebb tanulmánya is: a *Francia szellem és A kritika válsága*. Ezeket már nem az *Elvek és művek* rovat hozta, amely inkább a rövidebb bírálatoknak adott helyet, hanem a lap első részébe kerültek, ahol a szépirodalom mellett a jelentősebb esszék szoktak megjelenni.⁴ A *Napkelet* kritikai rovatának szerkesztője a lap indulásának első éveiben, 1923-26-ig Horváth János volt. Az első évfolyamokat lapozgatva feltűnő, hogy az állandó munkatársak között nagy számban találhatóak Horváth Eötvös-kollégiumi társai és tanítványai. Míg a lap szépirodalmi részét a 20-as években nem sikerült a kortárs irodalom legjavával megtölteni (elsősorban a pályakezdő fiatalok és az erdélyi írók fórumává vált), kritikai része kifejezetten színvonalas volt: a korabeli tudományos élet olyan kiválóságainak nevével találkozhatunk, mint Szekfű Gyula, Pauler Ákos,

¹ Szombathelyi tudós tanárok, szerk. Köbölkúti Katalin, BDMK és Szombathely Megye Jogú Város Önkormányzata, Szombathely, 1998.; Köbölkúti Katalin, Fábián István, Vasi életrajzi bibliográfia, BDMK, 1995.; Fábián István, Ízlés és irodalom, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2004.

² Nk., 1926., 473-74.

³ Francia vélemények, Nk., 1927., 86-88.; A konzervatív Berzsenyi, Nk., 1928., 265-69.; A szkepticizmus, Nk., 1928.,304-316.

⁴ Eckhardt Sándor, Új francia leíró nyelvtan, Nk., 1929., 227-28., Tolnai Vilmos, Magyarító szótár, Nk., 1929., 375-76.; Farkas Gyula, Mécs László, NK., 1929., 930-31.

Pais Dezső, Brisits Frigyes, Eckhardt Sándor, Kerecsényi Dezső, a fiatalabb munkatársak pedig főképp az ő ismeretségi és tanítványi körükből kerültek ki. Halász Gábort például hivatali főnöke, Rédey Tivadar, más vélemény szerint Horváth János hozta a laphoz, Szentkuthy Miklóst középiskolai tanára, Vajthó László, Bisztray Gyulát Horváth János ajánlhatta be. Valószínűleg Fábián István is – kedvenc professzorai - Eckhardt Sándor vagy Horváth János révén került a laphoz.

Fábián István Horváth János egyik leghűségesebb tanítványa volt. Erről vallanak tanulmányai, kritikái és az ún. nemzedéki vitában elfoglalt álláspontja is. Horváth Jánoshoz fűződő kapcsolatát jól jellemzi egy a *Magyar Szemle*ben megjelent 1943-as cikke. A kritika témája eredetileg a Franklin Társulat *Magyar Írók* sorozata lett volna, de Fábián az alkalmat főképp arra használta fel, hogy kiemelje Horváth János jelentőségét a magyar irodalomtudományban. Cikkének a „*Horváth János iskolája*” címet adta, a sorozat addig megjelent nyolc kötetből ugyanis hatot Horváth-tanítványok írtak: Eckhardt Sándor, Kerecsényi Dezső, (Trencsényi) Waldapfel József, Sötér István, Bóka László, Barta János, az előkészületben levő két kötet szerzője pedig Keresztury Dezső és Gyergyai Albert szintén e sorba illeszkedtek. A megjelent köteteket csak néhány mondattal ismertette, a cikk középpontjában Horváth János dicsérete áll. Olyannyira, hogy írása zárlatában felsorolja a mester azon jelentős tanítványainak nevét is (Bisztray Gyula, Halász Gábor, Lovass Gyula, Makay Gusztáv, Rónay György, Varjas Béla), akik a *Magyar Írók* sorozathoz egyáltalán nem kapcsolódtak.⁵

A „Nyugat második nemzedéke” a *Napkelet*ben

1929-től tehát Fábián István egyre komolyabb feladatokat kapott a *Napkelet*mél, s nyilván jól érezte magát abban a pezsgő szellemi életben, mely a lap kritikai részét 1926-32 között jellemezte: Halász Gábor 1926-32-ig, Németh László 1926-31-ig, Szerb Antal 1927-28, Szentkuthy Miklós 1927-29 között volt a *Napkelet* munkatársa. A szerkesztőnő, Tormay Cécile Halász Gábor visszaemlékezése szerint „*a fiatal mohóságnak, amely a legkülönfélébb témákat akarta cikkeiben gyümölcsöztetni, sohasem vetett gátat [...] hagyta, hogy ki-ki a maga rögeszméit kergetse. Bízott bennünk és ránk bízta a többit.*”⁶ Valóban mindenki a maga rögeszméit kergette ezekben az években. Halász Gábor itt kísérletezte ki Saint-Beuve, illetve Taine nyomán a „*két, egész pályáját meghatározó alkotói módszerét – az irodalomtörténeti portrét és a tablót*”,⁷ Németh László az *Emberi Színháték* című regénye megjelenését is a *Napkelet* tette lehetővé (1929. január 1. és december 15. között hozta folytatásokban). Emellett részben kiélhette „*organizátori*” hajlamait is, hisz az 1928-as *Napkelet*beli novellapályázat megszervezésével „*az ország rejtett erőit*” akarta felfedezni, s egyben a lap munkatársi gárdáját felfrissíteni. Mindezek mellett külön rovatában, a *Kritikai Napló*ban írhatta világirodalmi tárgyú tanulmányait is az öt aktuálisan épp legjobban foglalkoztató szerzőkről: Ortegáról, Pirandelloról, Valeryről, Virginia Woolfról, Joyce-ról.

A néhány évvel fiatalabb, frissen érettségizett Szentkuthy így emlékezett vissza erre a szellemi légkörre: „*A Napkelet szerkesztőségében ismerkedtem meg életem legnagyobb és legjelentősebb ifjúkori barátaival, Halász Gáborral, Szerb Antallal, Németh Lászlóval, Hamvas Bélával, Kerecsényi Dezsővel. [...] a velük való első találkozás után sírva mentem haza, szinte összeroppantam olvasottságuk súlya alatt. Majdnem egy évtizeddel voltak idősebbek nálam, és ez*

⁵ Magyar Szemle, 1943., 1. sz., 19-23.

⁶ Halász Gábor, Emlékezés a szerkesztőnőre, Nk., 1937., 338.

⁷ Mikó Krisztina, Halász Gábor, Balassi Kiadó, Bp., 1995., 14.

- főleg 18 éves koromban - nagyon nagy korkülönbség volt. Műveltségük, tájékozottságuk számomra elérhetetlen magasságokban lebegett. [...] Bőgve, jajgatva mentem haza, hogy én mennyire buta vagyok. Szüleim alig bírtak megvigasztalni. De hát a velük való találkozás minden alkalommal nagyobb izgalmat keltett bennem, és elkeseredésem arra sarkantyúzott, hogy pótoljam olvasatlanságomat. [...] azzal hízelgek magamnak, hogy talán sikerült is, mert hiszen több évtizedes, mindennapos barátság született akkor a Napkelet szerkesztőségében, másrészt, ha nem sikerült volna a sebes pótlás, akkor nem álltak volna velem szóba.”⁸ Irodalomtörténet írásunk hajlamos az 1920-as években fellépő szinte valamennyi kiváló író, sőt a kritikusokat is a „Nyugat második nemzedéké”-hez sorolni, függetlenül a folyóirathoz fűződő kapcsolatuk jellegétől. Ez a „második nemzedék” kifejezés – vélemény szerint – nem egészen problémamentes, mert olyan értelemben nem beszélhetünk egységes nemzedékről, ahogy ez a „Nyugat első nemzedéké”-re még igaz volt. Ady, Babits, Móricz, Kosztolányi, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Ignotus, Schöpflin Aladár stb. tényleg ezer szállal kötődtek a Nyugathoz: egy viszonylag egységes szellemiséget képviseltek, magukat a modernség táboraként definiálták, s érdekszövetségüket még személyes kapcsolatok, barátságok is erősítették. A Nyugat több volt számukra, mint egy publikációs lehetőség. 1919 után azonban ez a belső egység megbomlott, gondoljunk csak Kosztolányi egyes megnyilatkozásaira, vagy Babits és Osvát megromlott kapcsolatára.⁹ A lap külső, társadalmi megítélése, elfogadottsága is csökkent, hisz az 1918-19-es eseményeket sokan - a korábban a Nyugat által is támogatott- polgári liberális irányzat csődjeként értékelték

Így nem meglepő, hogy bár a válságban levő Nyugat ugyan nem veszítette el teljesen presztízsét, de tekintélye, a 20-as években fellépő fiatalokra gyakorolt vonzereje kisebb volt, mint korábban. A Nyugatnál 1923-24 során Szabolcsi Miklós szavaival élve „a kifulladás tünetei szaporodtak”, csak az egy-egy munkatársat köszöntő számok (Osvát-szám 1923.11-12., Ady-szám 1923.24., Móricz-szám 1924.4., Babits-szám 1924.7.) emlékeztettek a régi Nyugatra, egyébként a lap „átlagos anyaga, a kevés fiatal, a sok rutin cikk” hanyatlásról, fáradtságról árulkodott. Ezért hirdette meg Babits 1925-ben a Nyugat új korszakát A Vörösmarty Akadémiáról, majd az Új klasszicizmus felé című cikkében, mert érezte, hogy a Nyugat „nem vonzza igazán magához a jelentős fiatalokat, hogy meggyöngyült centrumszerepe, hogy Kassák és Szabó Dezső, hogy a Napkelet és a kis irodalmi folyóiratok elveszik előle a levegőt.”¹⁰ Személyes okok, a megváltozott gazdasági-politikai helyzet, új orgánumok létrejötte egyaránt közrejátszott abban, hogy a tehetséges fiatalok nem feltétlenül, illetve nem kizárólagosan a Nyugat gárdáját erősítették.

Szabó Lőrincnél és Németh Lászlónál egyértelműek a személyes okok: Szabó Lőrinc pályáját Babits pártfogoltjaként a Nyugatban kezdte, életművének nagy része azonban nem itt jelent meg. Ahogy ez Kisnaplójából is kitűnik, kezdettől nehézségei voltak Osvát személyével és az általa képviselt szellemiséggel, később pedig a Babitscsal való szakítás végképp eltávolította a laptól.

Nem tudott beilleszkedni a Nyugat gárdájába Németh László sem. Első jelentős irodalmi sikerét ugyan itt érte el – az 1925-ös novellapályázat megnyerésével –, de Osvátot taszították Németh László szervezői hajlamai, illetve a kozmopolita-liberális felfogással szembehelyezkedő, az irodalomban a sajátosan magyar elemeket kutató szemlélete. Németh kritikus pályakezdése így a Protestáns Szemléhez és a Napkelethez kapcsolódott, majd egy rövid, néhány hónapos Nyugatbeli

⁸ Szentkuthy Miklós, Frivolitások és hitvallások, Magvető Kiadó, Bp., 1988., 248.

⁹ Kosztolányi Dezső levele Juhász Gyulához, 1920. február 15. = K.D. Összes levelei, Osiris Kiadó, Bp., 1996, 433.; Sipos Lajos, A Nyugat csendes válsága 1923-ban= Nyugatjelenség, 1908-98, szerk. Szabó B. István, Anonymus Kiadó, Bp., 1998, 164-71.

¹⁰ Szabolcsi Miklós, József Attila élete és pályája I., Kossuth Kiadó, Bp., 2006.

intermezzo után (1931-32) végképp saját lapot alapított.

A személyes konfliktusok, érdekek összeütközése mellett azt is nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a 1919 után megváltozott viszonyok között a *Nyugat* által képviselt liberalizmus és modernség vesztett jelentőségéből. Az is igaz, hogy míg indulásakor a *Nyugat* szinte egymaga volt a modern irodalom fóruma, addig a 20-as évekre ez az egyeduralma megszűnt: 1921-ben megindult a *Magyar Írás*, 1924-ben az *Est-lapok*, az évtized második felében pedig már az új nemzedék számára újságok és folyóiratok egész sora nyújtott publikálási lehetőséget. Bisztray Gyula visszaemlékezése szerint „Néhányan közülünk hírlapírói pályára léptek: Hevesi András a 8 Órai Újságnál, Kecskeméti György a Pester Lloydnál szerzett magának tisztességes pozíciót; Fábíán István, Kerecsényi Dezső, Szerb Antal és még sokan mások, középiskolai tanárok lettek; egypáran könyvtárba kerülünk. És közben szorgalmasan folytattuk irodalmi munkásságunkat – napilapokba, folyóiratokba egyaránt. A *Nyugat*, a *Napkelet*, a *Magyar Szemle*, az *Irodalomtörténet* és az *Irodalomtörténeti Közlemények*, a *Protestáns Szemle*, a *Minerva*, a *Széphalom*, az *Erdélyi Helikon* stb.” szívesen fogadta a fiatal írókat.¹¹ A 20-as években induló fiatalok kapcsán a „*Nyugat* második nemzedéke” kifejezés használata tehát azért problematikus, mert az ide sorolt írók sokkal lazább szálakkal kapcsolódtak egymáshoz és a laphoz, mint annak idején az első nemzedék tagjai, és nem jellemezte őket egy olyan viszonylag egységes világ- és irodalomszemlélet sem, mint elődeiket.

A harmadik nemzedék

A *Nyugat* harmadik nemzedékének nevezett írók közül sokan találtak otthon a *Napkelet*ben a 30-as évek első felében, nemcsak azért mert a lapot Rónay György szavaival élve a „*Nyugat* előcsarnokának”¹² tartották, hanem azért is, mert a konzervativizmus és a nemzeti szellemiség megítélése már a 20-as évek második felére megváltozott. A *Napkelet* indulásakor, a 20-as évek elején korszerűtlennek tűnt, azért is nem tudott kezdetben színvonalas szépírógárdát magához vonzani, később azonban „divatba jött” az értékörzés, sőt a nemzeti szellemű irodalom is. Fábíán István *Konzervatív fiataltság* című cikkében saját korosztályára, a 20-as évek második felében indulókra vonatkoztatva állapította meg ugyanazt, amit Szabó Zoltán a kialakulóban levő harmadik nemzedékről állított: a fiatalok elfordultak a baloldaliságtól, a forradalmiságtól, a konzervativizmus ismét vonzó lett számukra. Fábíán ezt azzal magyarázza, hogy a háború, a forradalmak, a gazdasági válság élménye kortársaival együtt arra készítette őt, hogy realistává vagyis konzervatívvá legyenek. A konzervatív ember ugyanis a valóságból indul ki, csak azt akarja megváltoztatni, amit a valóság hibásnak mutat. A fiatalok nagy részét saját élettapasztalata vitte rá arra, hogy konzervatív legyen, vállalva ennek összes terheit. „*Mert vannak terhei. Nálunk kitartó propagandával terjesztették el a közvéleményben azt a dogmát, hogy aki konzervatív, vagy korlátolt, ostoba, vagy eladta magát.*”¹³

Sőtér István 1939-ben a *Klasszicizmus!* című írásában ezzel szemben nem politikai-gazdasági körülményekre vezeti vissza ezt a klasszicizálódást, hanem a szellemi élet természetes mozgására: a lázadás után mindig következik a lecsillapulás. „*Az irodalom élőhalott a maga lázadó szakaszai nélkül, de kétszeresen is fél életet él, ha megtagadja a lázadás, a csoda, a*

¹¹ Bisztray Gyula, *Az irodalomtudományi társaság*. In: Szerb Antal emlékezete, szerk. Wágner Tibor, Kairosz Kiadó, Bp., 2002., 156.

¹² Rónay György, *Holtig hűnek lenni.*—Szerb Antal emlékezete, szerk. Wágner Tibor, Kairosz Kiadó, Bp., 2002, 229.

¹³ Szabó Zoltán, *A háború utáni fiatalság*, Nk., 1933, 577.; Fábíán István, *Konzervatív fiatalság*, Nk., 1934, 6.

herezis polgárosulását.”¹⁴ A legfiatalabb írónemzedék első önállósulási kísérletei a 30-as évek elejére estek. 1931 karácsonyán jelent meg a *Perspektíva*, melynek munkatársai között ott találjuk Rónay Györgyöt, Thurzó Gábort, Jékely Zoltánt, Várkonyi Zoltánt, igaz, a lap három szám után megszűnt. 1932 májusától októberéig egy új lap, a *Névtelen Jegyző* gyűjtötte maga köré a fiatal írókat: Bethlen (Boldizsár) Iván, Hegedűs Géza, Szabó Zoltán, Thurzó Gábor, Weöres Sándor nevével találkozhatunk a lap hasábjain. A folyóirat érdekessége, hogy az idősebb nemzedék néhány jelese is publikált benne: Karinthy Frigyes, Illyés Gyula, Kárpáti Aurél, Tersánszky J. Jenő. Rónay László szerint, bár ez a lap is rövid életű volt, hisz októberben megszűnt, jelentőségét az adja, hogy „*ebben a folyóiratban tettek először kísérletet a fiatalok arra, hogy kijelöljék saját helyüket a magyar irodalom folytonosságában.*”¹⁵

Kibontakozásuk első szakasza az 1935-ös *Korunk* antológia megjelenésével zárul. A fiatalok sokfelől, különböző társadalmi-irodalmi hatások által indítva keresték saját, egyéni hangjukat. A *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma* indította el Radnótit, Ortutay Gyulát, Tolnai Gábort, Szabó Zoltánt, a *Janus Pannonius Társaság* Kolozsvári Grandpierre Emilt, Weöres Sándort, Takáts Gyulát, Kassák köréből nőtt ki Vas István, Zelk Zoltán, sőt az avantgárd törekvések hatással voltak pályájuk kezdetén Boldizsár Ivánra és Szabó Zoltánra is. Bóka László és Sötér István az *Eötös-kollégium* neveltje volt, az (új)katolikus szellemiséget elsősorban Rónay György és Thurzó Gábor képviselte.

Ezt a nemzedéket 1933-ban Szabó Zoltánnak *A háború utáni fiatalság* című írásában úgy jellemzi, hogy még kiforratlan, egyelőre még a saját álláspontjának kialakításán fáradozik: „*világnézetében pedig nem akarja a maga fiatalságát se baloldalba, se jobboldalba tartozónak nevezni, hanem keresi az utat, a maga fiatalságának az útját.*” Még nem készek, még nincs önálló programjuk vagy táboruk, de vannak olyan biztató jelek, melyek jelzik, hogy merre felé orientálódnak. Ilyen jelnek tartja a *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának* 14 kiadványát, vagy a cserkészmozgalmat, melyben a gyerekek konstruktív, építő magatartást, egymásra figyelmet, a magyarság külföldön való képviseletét, sőt szociális érzékenységet tanulhattak. A vallásos nevelést szintén meghatározónak tartja szellemi arculatuk kialakulásában. Erről tanúskodik szerinte az újkatolikusok lapja, a *Korunk Szava*, mely létével és modernségével „*bebizonyította, hogy régibb szellemi tényezőkhöz fiatalnak is könnyebb fordulni, mert minden ellenkező hirdetés ellenére is, ma fiatalabb az – ami öregebb.*”¹⁶ Szabó Zoltán amikor erről a fiatal, még kiforratlan nemzedékről, s értékeiről beszél, akkor valójában annak a viszonylag szűk elitnek a törekvéseiről ad számot, akik gyermekkorának egyik legmeghatározóbb élménye a cserkészlet volt. (Szabó Zoltán maga is öregcserkész volt, Boldizsár Ivánnal és Kovács Imrével együtt szerkesztette az öregcserkészek 1931 óta megjelenő lapját, a *Fiatal Magyarságot*.) Bár voltak tanonc- és munkáscserkészcsapatok is, a cserkészlet elsősorban középiskolai diákokból állt, a főcserkész, Teleki Pál elképzelésének megfelelően, a mozgalom lényege az volt, hogy tudatos nevelőmunkával kialakítsanak egy fiatal, jól képzett, európai kitekintéssel bíró, ugyanakkor hazaszerető elitet (mindezt vallásérkölcsei alapon), akikre majd számítani lehet a magyar társadalom konzervatív szellemű, de mégis alapos átalakításában. A gyerekek a 30-as évek elejére felnőttek, s magukra mint egy sokra hivatott, reformnemzedékre tekintettek. Növelhették önbizalmukat a magyar cserkészlet nemzetközi sikerei is, aminek egyik jele volt, hogy az 1933-as cserkész-világtalálkozó megrendezését Magyarország nyerte el, s a jól sikerült gödöllői

¹⁴ Sötér István, *Klasszicizmus*, Nk., 1939, I., 297-301.

¹⁵ Rónay László, *Az Ezüstkor nemzedéke*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1967.

¹⁶ Szabó Zoltán, *A háború utáni fiatalság*, Nk., 1933, 577.

dzsembori Magyarországra irányította a nemzetközi figyelmet.

A *Napkelet* fiatal segédszerkesztőjének, Németh Antalnak (1933-35) nagy érdeme volt, hogy a helyüket kereső pályakezdő írók közül sokakat megnyert a lapnak, a szegedi fiatalok közül például Szabó Zoltánt, Boldizsár Ivánt, Ortutay Gyulát. Ez a folyamat Kállay Miklós (1935-41) szerkesztősége alatt is folytatódott, a lap fénykorát talán az 1938-as év jelentette, amikor mind a szépirodalmi, mind a kritikai rész munkatársi gárdája kiváló volt: Jékely Zoltán, Örley István, Rónay György, Thurzó Gábor, Molnár Kata, Sötér István, Kálnoky László, Pilinszky János, Mihelics Vid, az idősebbek közül Fábíán István, Hankiss János, Hamvas Béla, Vajthó László, Brisits Frigyes, Prahács Margit nevét említhetjük példaként. A lap – hagyományait megőrizve – igyekezett a modern kor kihívásainak is megfelelni. Erről tanúskodik a *Napkelet* egykori alapítói közül még életben levő gr. Zichy Rafaelné és Hekler Antal 1938-as cikke, melyben a folyóirat feladatait sorolva a megszokottak mellett (komoly kritikai szellem, egységes történeti hivatástudat ápolása, a revízió kérdése, a középosztály támogatása) új elemek is megjelentek: a munkásság és az ifjúság problémái, iskolaügyi reform, nőnevelés, az arisztokrácia új szerepe, nemzetegészségügy. Ebben az évben a *Napkelet* néhány érdekes vitának is helyt adott, köztük a második és harmadik nemzedék vitájaként emlegetett polémiának, melyet Szerb Antal *Könyvek és ifjúság elégiája* című írása váltott ki.

A nemzedéki vita

1938-40 folyamán érdekes vita alakult ki az ún. második és harmadik nemzedék között, ennek egy része a *Napkelet* hasábjain zajlott. A vitaindító Szerb Antal cikk a Nyugatban jelent meg. Különösen az az állítása sarkallta vitára a fiatalokat, miszerint a harmadik nemzedékből hiányzik a „*dac, a szekta, a jelszó, a révület, a mánia*”, tehetségesek, de nem akarnak semmi újat. Szerb Antal cikkére Rónay György a *Magyar Kultúrában* válaszolt, Thurzó Gábor, Sötér István, Mátrai László a *Napkeletben* írták meg véleményüket.¹⁷

Fábíán Istvánt, bár kora szerint a második nemzedékhez tartozott, személyes jó kapcsolat fűzte a 30-as években induló fiatalok egy részéhez is: Rónay György például tanítványa volt a gödöllői gimnáziumban, mások a *Napkeletnél* indultak: Rónay 1933-40-ig, Sötér István 1935-40-ig, Thurzó Gábor 1934-40-ig, vagyis a lap megszűnéséig volt a *Napkelet* munkatársa. Fábíán a legfiatalabb nemzedék több tagjáról írt bátorító kritikát a *Napkeletben*, például Rónay első verseskötetéről vagy Thurzó Gábor *Előszó* című regényéről 1932-ben. Nyilván ezért is érezte úgy, hogy hozzá kell szólnia a vitához.

Magyar Szemle-beli cikkében eredetileg csak össze akarta foglalni a szerteágazó vita legfontosabb állításait, de ez nem sikerült neki anélkül, hogy a fiatalok sértve ne érezték volna magukat. Lovass Gyula válaszcikke szerint például Fábíán összefoglalója „*csak még jobban bonyolítja a helyzetet s igen alkalmas rá, hogy a nemzedékünkéről helytelen véleményeket indítson útnak.*” Az egykori tanítvány, Rónay György szintén fontosnak tartja, hogy az összefoglalóra reagáljon, mivel „*Fábíán István nem érti egészen a fiatalokat, mintha idegen nyelvet beszélnének; lefordítja azt, amit mondunk, nem mindig hűen, nem mindig pontosan.*”¹⁸ A két válaszcikkből

¹⁷ Rónay György, Egy nemzedék nevében, *Magyar Kultúra*, 1938., 261.; Thurzó Gábor, *Klasszicizmus*, Nk., 1939., 297.; Sötér István, A legújabb nemzedék talányos arca, Nk., 1939., 304., Mátrai László, Proust után, Nk., 1939., 301.

¹⁸ Fábíán István, Irodalmi csetepaté, *Magyar Szemle*, 1939., 1.sz., 72-77.; Lovass Gyula, Mégegyszer a fiatal nemzedék útjáról, Nk., 1939, 289.; Rónay György, Mégegyszer a "fiatalokról", Nk., 1940., 289-93.; Fábíán István, Mai irodalmunk ellentétei és feladatai, Nk., 1940., 294-300.

kitűnik, hogy mind Lovass Gyulát, mind Rónay Györgyöt leginkább Fábiánnak az a megállapítása bántotta miszerint a legfiatalabb nemzedéket nem érdeklik kellőképpen a nemzeti sorskérdések. Lovass válaszában lényege, hogy indulásukkor *„menteni akartak, szolgálni és válaszolni.”* Csalódva a falukutatásban, visszahúzódtak, keresik saját hangjukat. Törekvésük egy *„új irodalomszemlélet felé mutat, mely még nem találta meg tán feladatait, még tán művei sincsenek, de alakulóban van, s különbözik a Szerb Antal generációjának irodalomszemléletétől.”* Amíg azonban nem találják meg igazi hangjukat, addig nem fognak szólni olyan fontos témákról, mint a hazaszeretet.

Hogy mit jelent ennek az új hangnak a keresése, azt Rónay György cikke fejti ki részletesebben. Hallgatásukat azzal a jelenséggel magyarázza, hogy *„a szellemi honvédelem mind kiábrándítóbb, szellemi életünket előzőnli a lírai ragacs [...] és kiderül: a magyar az örök bujdosó, a magyar a mély töprengő, a magyar a dühös Tiborc, a magyar csak ez és csak az, de soha nem az egész, az, amit magyarnak megismertünk, magyarnak érzünk és élünk. [...] A mi magyarságunk magyar valóság, nem burjánzó neomagyar mítoszok bonyodalma.”* A magyarság sorskérdéseivel való foglalkozás tehát a fiatalok képviselői szerint is fontos, csak még a formát, a megfelelő stílust keresik hozzá.

Nem sikerült viszont egységre jutni a nemzeti klasszicizmus kérdésében. Fábián mereven ragaszkodott Horváth Jánosnak ahhoz az alapvető téziséhez, miszerint a nemzeti klasszicizmus a magyar irodalmi fejlődés csúcsa, megkérdőjelezhetetlen viszonyítási pont. Rónay szerint viszont *„A magyar nemzeti klasszicizmus történeti jelenség, a fejlődés egy állomása”.* Az irodalom feladata, hogy *„magasabbra emeljen önmagunknál [...] pusztán művészségével [...] fölébressze bennünk az eltemetett, nemesebb embert. (...) A magyarságnak ma semmi másra nincs olyan nagy szüksége, mint egyszerű, nemes, tiszta és öntudatos emberekre.”* Fábián az irodalomnak ezt – a közvetlenül nem nemzeti – szemléletét nem tudta elfogadni, válaszában csak megismételte, amit eddig is hangsúlyozott: most induló, tehetséges fiataloknak épp azért kellene a magyar irodalom nagyjainak példáját szemük előtt tartani, mert az segítené őket a mai magyar életben való eligazodásban is.

A vitát végül az élet döntötte el: 1940-ben megszűnt a *Napkelet*, 1941-ben a *Nyugat*, s 1945-ben (vagy 1948-ban) az az ország is, ahol ilyen kérdésekről egyáltalán érdemes volt vitatkozni.
